

สภาพทั่วไปทางสังคมและ เศรษฐกิจของชุมชน

ในการกำหนดพื้นที่เพื่อศึกษาสำหรับเก็บข้อมูลนั้น ชุมชนนี้เป็น "ชุมชนธรรมชาติ" ที่มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ตามการแบ่งเขตการปกครองหรือ "ชุมชนที่ทางราชการ" กำหนดขึ้น 3 หมู่บ้าน กล่าวคือ จะครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของหมู่ที่ 6 และบางส่วนของหมู่ที่ 4 และ 5 แต่การนำเสนอข้อมูลที่จะปรากฏต่อไปนี้จะนำเสนอข้อมูลโดยใช้ฐานของชุมชนที่ทางราชการกำหนดขึ้นเป็นเกณฑ์เพื่อสามารถที่จะมองและทำความเข้าใจได้ง่าย

1. ประวัติของชุมชน

ชุมชนนี้เป็นชุมชนเก่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ มีอายุที่ก่อตั้งมาไม่น้อยกว่า 200 ปี เพราะบรรพบุรุษ ตั้งแต่หวด และปู่ย่า ตายาย ของยายจร ที่มีอายุ 83 ปี ได้เล่าให้ฟังว่าต่อกันมา ได้อยู่ที่นี้มาแต่กำเนิด โดยที่เลือกตั้งถิ่นฐานตามลักษณะของที่ดิน หรือเนินใกล้ฝั่งแม่น้ำ เนื่องจากพื้นที่แถบนี้อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งข้าวปลาธัญญาหาร การไปมาหาสู่ติดต่อระหว่างชุมชน เพื่อค้าขายก็สะดวกโดยอาศัยการคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก¹ โดยสอดคล้องกับการเล่าถึงการย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่นี้ของกลุ่มมุสลิม นางดำ ที่มีอายุ 70 ปี โดยอ้างถึง "พ่อเผ่า ปู่" เล่าต่อกันมาว่า เดิมเนินหรือที่ดอนหรือริมทะเลแถวนี้เป็นป่า พวกมุสลิมได้อพยพมาจากสงขลามาจับจองพื้นที่ตั้งชุมชนบนหาดทรายของชุมชนนี้ ทำมาหากินเพราะความอุดมสมบูรณ์² จากอดีตที่มีคนในชุมชนอยู่อาศัยกันน้อย แต่เมื่อชุมชนพัฒนาการต่อเนื่องยาวนานทำให้มีประชากรเพิ่มขึ้นจึงทำให้ถูกทางราชการแยกมาเป็นตำบลใหม่เมื่อประมาณ พ.ศ. 2524

¹จากการสัมภาษณ์นางจร เมื่อ 5 กรกฎาคม 2535.

²จากการสัมภาษณ์นางดำ เมื่อ 23 ตุลาคม 2535.

2. ลักษณะทางกายภาพ

2.1 ที่ตั้งชุมชน (ชื่อชุมชนใกล้เคียงเป็นชื่อสมมติทั้งสิ้น) ที่ตั้งทิศเหนือจดบ้านบางเขตอำเภอบางแพน ทิศใต้จดบ้านหน้าเมือง ทิศตะวันตกจดบ้านไม้दान และคลองหัวไทร-ปากแพน และทิศตะวันออกเป็นทะเลอ่าวไทย ลักษณะชุมชนนี้ตั้งอยู่แบ่งพื้นที่ออกได้ 3 ลักษณะ คือ

ประการแรก สันเนินหาดทรายริมทะเลเป็นที่สูงซึ่งเกษตรกรได้สร้างบ้านและปลูกมะพร้าวกันมาก

ประการที่สอง เนินดินใกล้แหล่งน้ำ เช่น เนินหนองนกสวย ซึ่งอยู่ระหว่างมาบยาวกับคลองโฮ ซึ่งเป็นเส้นทางในการใช้เดินเรือลงสู่คลองหัวไทรซึ่งอยู่ห่างออกไปราว 1.5 กิโลเมตร เนินหนองน้ำซึ่งตั้งอยู่ใกล้คลองดัง

ประการที่สาม พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนนี้เป็นที่ราบลุ่ม ซึ่งใช้ทำนาข้าว (ดูแผนที่ประกอบหน้า 33)

2.2 การตั้งถิ่นฐาน มีการกระจายการตั้งถิ่นฐานตามที่ดอนหรือเนินดิน ใกล้แหล่งน้ำ ซึ่งเป็นลำคลองเล็กๆของชุมชน โดยกระจุกตัวกันเป็นกลุ่มที่เหมาะสม เช่น เนินหนองนกสวยและบนหาดทรายริมทะเล การเลือกบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนในอดีตจะอยู่แถวสันเนินทั้งสามซึ่งเป็นที่สูงสามารถปลูกพืชผักสวนครัวได้และได้พ้นจากระดับน้ำในฤดูฝน การสร้างบ้านเรือนจะไม่คำนึงถึงคันทนาหรือทางเดิน เพราะต้องเดินเท้ากันและการใช้เรือหรือลำคลองเป็นหลัก สำหรับในปัจจุบันการคมนาคมในหมู่บ้านได้เปลี่ยนมาเป็นถนนลูกรังและถนนดินและถนนตัดต่อระหว่างชุมชนซึ่งเป็นถนนลูกรังทั้งหมด บางสายก็เป็นถนน รพช. เช่นสายบ้านฉวน ถึงบ้านไม้दान โดยมีถนนทางหลวงจังหวัดตอนปากแพน-หัวไทร หมายเลข 4012 เป็นสายหลักที่ตัดใหม่เมื่อ 10 กว่าปีที่ผ่านมา ตั้งอยู่ระหว่างพื้นที่นาข้าวและที่ตั้งบ้านเรือนบนสันเนินริมทะเล (ดูแผนที่ประกอบหน้า 33) ทำให้มีการย้ายบ้านเรือนมาตั้งริมทางหลวงดังกล่าวมากยิ่งขึ้น

3. ลักษณะทางสังคม

3.1 ประชากรในชุมชนนี้ประชากรแบ่งออกได้ตามเกณฑ์การนับถือศาสนา 2 พวก คือ กลุ่มไทยพุทธ ซึ่งเป็นกลุ่มส่วนใหญ่กระจุกอยู่กันเป็นกลุ่ม ตั้งอยู่บริเวณเนินหนองนาสวยและเนินหนองน้ำและกระจายบนสันทรายเนินริมทะเลและริมถนนหลวง ส่วนกลุ่มไทยมุสลิม จะอยู่กระจายกันบนสันเนินหาดทรายริมทะเลในเขตหมู่ที่ 6 และจากจำนวนสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้นนี้เอง ทำให้ทางราชการต้องตั้งเป็นตำบลใหม่ขึ้นมาเมื่อประมาณ 2524 โดยที่ปัจจุบันมีจำนวนประชากรดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากร

หมู่ที่	ครัวเรือน	ชาย	หญิง	รวม
4	124	315	278	593
5	140	258	306	564
6	244	558	694	1,252
รวม	508	1,131	1,278	2,409

ที่มา: ข้อมูล กชช. 2 ค. ปี 2535

อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่ของสมาชิกในชุมชนเป็นเครือญาติกัน ซึ่งจากเดิมที่เป็นชุมชนเล็ก ๆ และเริ่มจำนวนประชากรมากขึ้นจึงทำให้ขยายตัวเป็นชุมชนที่มีสมาชิกมาก โดยมีสายสัมพันธ์แห่งเครือญาตินี้มีสกุลใหญ่ ๆ ที่มีสมาชิกมาก เช่น นามสกุล (นามสมมุติ) มีคะแนน เพชร แก้วงาม เต็มกังขา ทองคำ นกพูด สายวัด ส่วนในมุสลิมก็มี นามสกุลนิยมวงศ์ และ สะแห๊ะ เป็นต้น

3.2 สถานที่สำคัญต่างๆ ของชุมชน เช่น การศึกษา ศาสนาและอื่นๆ ซึ่งตั้งอยู่ที่แถบสันทรายริมทะเลในเขตหมู่ที่ 6 ทั้งสิ้น มีดังนี้คือ วัดของไทยพุทธเพียงวัดเดียว มีมัสยิด 2 แห่ง โรงเรียนประถมศึกษาที่เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึง ม.3 1 ตลาดนัดในวันเสาร์ สัปดาห์ละ 1 วัน โดยในเรื่องการศึกษานี้มีลักษณะเด่นคือ มีค่านิยมในการส่งให้บุตรหลานเรียนหนังสือเกือบทุกราวเรือน เนื่องจากเดิมเป็นชุมชนที่มีความสมบูรณ์ปลูกข้าวและขายได้ปีละมาก ๆ จึงมีกำลังมีโอกาที่จะส่งให้ลูกๆ ได้เรียนต่อในชั้นสูง ด้วยความหวังจะได้รับราชการ

3.3 การประกอบอาชีพ

การทำนาข้าว จากลักษณะของชุมชนเป็นชุมชนเกษตรกรรมซึ่งเป็นที่ที่ราบลุ่ม ทำให้เกือบมีอาชีพหลักคือการทำนา ซึ่งมีพื้นที่ทำนากันกว้างขวาง และเกือบทุกราวเรือนต่างก็มีที่นาเป็นของตนเอง แม้จะมีการทำประมงชายฝั่งทะเลแต่ก็มีขนาดเล็ก ๆ หรือค้าขายบ้างเพียงเล็กน้อย แต่ก็เป็นการเสริมการทำนาข้าวแทบทั้งสิ้น และจากที่เป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์และมีที่นาเกือบทุกราวเรือนละหลายไร่ จึงทำให้ได้ผลผลิตจำนวนมากที่สูงตามมาด้วย

ตารางที่ 2 จำนวนการทำนาข้าวเป็นอาชีพหลัก (ครัวเรือน)

หมู่ที่	ทำนาเพียงอย่างเดียว	มากกว่า 1 อาชีพ
4	168	56
5	51	59
6	113	61
รวม	332	176

ที่มา: ข้อมูลจาก กชช. 2 ค. ปี 2535

จากสภาพข้อเท็จจริงที่มาจากการสัมภาษณ์ทราบว่า เดิมก่อนที่น้ำเค็มจากนาุ้งจะเข้าสู่ นาข้าว นั้น ผลผลิตข้าวของชุมชนนี้จะได้ในแต่ละครอบครัวจะได้รับผลผลิตสูง ทั้ง ๆ ที่การปลูกข้าว ก็อาศัยธรรมชาติเป็นหลัก เนื่องจากความสมบูรณ์ของดิน และที่สำคัญคือ แต่ละครัวเรือนมีที่ดินนาข้าว จำนวนมาก โดยที่การถือครองเฉลี่ยจะอยู่ในระหว่างประมาณ 11-20 ไร่ จากการผลิตข้าวที่ได้ มากนี้เองแม้แต่เกษตรกรที่เปลี่ยนไปทำนาุ้งยังกล่าวชื่นชมต่อการทำนาในอดีตว่า "...ทำนามี รายได้ดีมาก ขายได้ปีละ 10 เกวียน ทำเรื่อย ๆ สบาย ๆ ไม่หนัก ลูกๆก็ได้เล่าเรียนโดยไม่ต้องเป็นหนี้ใคร...เมื่อก่อนคนที่นี่ส่วนใหญ่จะไม่เป็นหนี้เพื่อน..."³ หรือ "การทำนาที่นี้ดินดีมาก ข้าวเขียวไปทั้งทุ่ง ได้ข้าวสวย ๆ มากกันทั้งบ้านทุกๆปีๆละสิบกว่าเกวียน ก็ก็ไม่หมดได้ขายกันทุก บ้าน"⁴ ซึ่งเป็นการอธิบายถึงสภาพความสมบูรณ์ของชุมชนนี้ได้เป็นอย่างดี

3. จากการสัมภาษณ์นายผัน เมื่อ 13 กรกฎาคม 2535

4. จากการสัมภาษณ์นางหวาน เมื่อ 30 มิถุนายน 2535

ตารางที่ 3 การถือครองที่ดินในการทำนาข้าว (ครัวเรือน)

หมู่ที่	ต่ำกว่า 1ไร่	1-5 ไร่	6-10 ไร่	11-20 ไร่	21-50 ไร่	มากกว่า 50 ไร่
4	-	9	29	25	40	7
5	-	7	22	45	27	5
6	-	40	80	90	30	6
รวม		56	131	160	97	18

ที่มา: ข้อมูล กชช. 2ค. ปี 2535

การทำไร่นาสวนผสม ในที่ดินบริเวณเนินหนองนากสวยของหมู่ที่ 4 และบริเวณใกล้เคียง เริ่มเปลี่ยนพื้นที่นามาเป็น "เกษตรกร่อง" เมื่อประมาณ พ.ศ.2518⁵ และพัฒนามาเป็น "ไร่นาสวนผสม" เพื่อปลูกผักสวนครัว เช่น พริก ถั่วฝักยาว กถั่วฝักยาว มะม่วงและพืชดั้งเดิม อย่างมะพร้าว สามารถทำรายได้ให้กับเกษตรกรได้อย่างมาก โดยเฉพาะ "พริกชี้หู" นั้น เกษตรกรได้ปลูกกันเป็นจำนวนมากและ เป็นพืชที่ให้ผลผลิตดีมากที่สุดสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรเป็น งดงาม บางรายได้ปีละประมาณ 3 หมื่นบาทเป็นอย่างต่ำ ชายมะพร้าวได้ 800-900 ลูกต่อเดือน⁶ หรือ "ขายดีปลีอาทิตย์ละ 5-6 หาบ ราคา กิโลละ 30 บาท"⁷ หรือ "ปลูกดีปลี 3 ร่อง

⁵จากการสัมภาษณ์นายเอียด เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535.

⁶จากการสัมภาษณ์นายพงศ์ เมื่อ 15 มิถุนายน 2535.

⁷จากการสัมภาษณ์นายคิด เมื่อ 1 กรกฎาคม 2535.

ชายได้ปีละประมาณ 4 หมื่นบาท"⁸ จากความสำเร็จของการทำไร่นาสวนผสมดังกล่าวนี้จึงมีการกล่าวทำนองเปรียบเทียบกันว่า "ไม่รู้ว่าจะหวางนาข้าวกับการปลูกดีปลืออย่างไรเป็นอาชีพหลักกันแน่"

ความสำเร็จของการปลูกพืชผักในนามของไร่นาสวนผสมนี้เอง โดยเฉพาะ "พริกชี้หนู" ได้มีชื่อเสียงที่สามารถส่งป้อนตลาดหัวอัฐ (เป็นตลาดศูนย์กลางผักผลไม้ที่ใหญ่ที่สุดของภาคใต้) โดยการที่มีรถของพ่อค้าคนกลางวิ่งมารับซื้อถึงแปลงสัปดาห์หนึ่งๆ อย่างน้อย 6 คันรถกะบะ เล็กอย่างสม่ำเสมอ ทำให้กลายเป็น "พืชเศรษฐกิจหลัก" ของชุมชน จนได้รับรางวัลที่ 1 จากการจัดประกวดของจังหวัดถึง 2 ครั้งซ้อน ๆ ใน พ.ศ. 2530 และ 2531⁹ ความภูมิใจจากความสำเร็จของชุมชนนี้ทำให้มีการจัดงาน "วันพริกชูช่อ" ขึ้นหลายปีติดต่อกันนี้ โดยมีนายเอนก สิทธิประศาสน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้นเดินทางมาเป็นประธานเปิดงาน¹⁰ สร้างความยินดีให้กับเกษตรกรเป็นอย่างยิ่ง แต่ความรุ่งเรืองก็เป็นอันยุติลงเมื่อมีการทำนาทุ่งขึ้นในชุมชนและถูกน้ำเค็มจากนาทุ่งเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ ทำให้ดินพริกและผักอื่นตาย ดินมีสภาพเป็นดินเค็มปลูกไม่ได้อีกต่อไป

การทำประมงชายฝั่งเป็นการประกอบอาชีพในครัวเรือนที่เสริมจากการทำนาโดยเฉพาะในกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามที่อาศัยอยู่บนสันทรายริมทะเลในท้องที่หมู่ที่ 6 ประมาณ 60 ครัวเรือน ซึ่งเป็น "การทำประมงขนาดเล็ก" ริมฝั่งโดยใช้เรือขนาดเล็ก จากการสังเกตการณ์พบว่าไม่ค่อยจะเห็นเรือประมงจอดอยู่ในทะเลหรือถูกเข็นขึ้นมาเก็บไว้บนฝั่ง จากการพูดคุยทราบว่าหลังจากที่มีการทำนาทุ่งแล้วชาวบ้านจะขายเรือไปให้ชาวประมงต่างถิ่นทั้งหมด เพราะมาทำนาทุ่งบางหรือไม่สามารถหาปลาหรือสัตว์น้ำในทะเลได้อย่างที่เข้ามาได้อีกเพราะไม่มี

⁸จากการสัมภาษณ์นายจันทร์ เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535

⁹จากการสัมภาษณ์นายเอียด เมื่อ 20 กรกฎาคม 2535

¹⁰จากการสัมภาษณ์นายพล เมื่อ 29 มิถุนายน 2535

สัตว์น้ำ อันเนื่องจากน้ำเสียจากนาุ้งถูกถ่ายลงทะเลมาก ทำให้ปลาและสัตว์น้ำลดปริมาณลง
จึงไม่อาจทำประมงได้ต่อไปอีก¹¹

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹จากการสัมภาษณ์นางดำ เมื่อ 23 ตุลาคม 2535.